

La reforma interior de Barcelona, segles XIX i XX Barcelona, 28 i 29 de setembre de 2001

Ester Nasarre
Anna Ortiz

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Geografia
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
MariaEster.Nasarre@uab.es
Anna.ortiz@uab.es

Data de recepció: octubre de 2001
Data d'acceptació definitiva: octubre de 2001

Resum

En el marc de l'exposició «La construcció de la gran Barcelona: l'obertura de la Via Laietana, 1908-1958», celebrada del 18 de maig al 30 de setembre de 2001, el Museu d'Història de la Ciutat va organitzar el col·loqui La reforma interior de Barcelona, segles XIX i XX, dirigit per l'arquitecte Manel Guàrdia i l'historiador Antoni Nicolau, durant els dies 28 i 29 de setembre de 2001.

Paraules clau: Via Laietana, urbanisme, Barcelona, reforma interior.

Resumen. *La reforma interior de Barcelona, segles XIX i XX. Barcelona, 28 y 29 de septiembre de 2001*

En el marco de la exposición «La construcción de la gran Barcelona: la apertura de la Via Laietana, 1908-1958», celebrada del 18 de mayo al 30 de septiembre de 2001, el Museo de Historia de la Ciudad organizó el coloquio La reforma interior de Barcelona, siglos XIX y XX, dirigido por el arquitecto Manel Guàrdia y el historiador Antoni Nicolau, durante los días 28 y 29 de septiembre de 2001.

Palabras clave: Via Laietana, urbanismo, Barcelona, reforma interior.

Resumé. *La réforme urbaine de Barcelone, siècles XIX et XX. Barcelone, 28 et 29 septembre de 2001*

Dans le cadre de l'exposition «La construction de la grande Barcelone: l'ouverture de la Via Laietana, 1908-1958», faite entre le 18 Mai et le 30 Septembre de 2001, le Musée d'Histoire de la Cité a organisé le colloque La réforme urbaine de Barcelone, siècles XIX et XX, dirigé par l'architecte Manel Guàrdia et l'historien Antoni Nicolau, pendant le 28 et 29 septembre 2001.

Mots clé: Via Laietana, urbanisme, Barcelone, reforme urbaine.

Abstract. *Urban Reform in Barcelona, 19th-20th centuries. Barcelona, September 28-29, 2001*

As part of the exhibition «Building the Great Barcelona: opening the Via Laietana, 1908-1958», that took place from 18th May to 30th September 2001, the Museum on the History

of the City organized the seminar Urban Reform in Barcelona, 19th-20th centuries. Manel Guàrdia, architect, and Antoni Nicolau, historian, organized it in September 28-29, 2001.

Key words: Via Laietana, urbanism, Barcelona, urban reform.

En el marc de l'exposició «La construcció de la gran Barcelona: l'obertura de la Via Laietana, 1908-1958», celebrada del 18 de maig al 30 de setembre de 2001, el Museu d'Història de la Ciutat va organitzar una sèrie d'activitats orientades a conèixer el procés de reforma urbana de la primera meitat de segle XX a Barcelona. Una d'aquestes activitats va ser el col·loqui La reforma interior de Barcelona, segles XIX i XX, organitzat per l'arquitecte Manel Guàrdia i l'historiador Antoni Nicolau, durant els dies 28 i 29 de setembre de 2001. El primer dia s'hi van presentar diferents ponències i hi van intervenir arquitectes, historiadors i geògrafs procedents de diferents institucions i universitats catalanes; el segon dia hi va tenir lloc una taula rodona on es van debatre els problemes derivats de les intervencions urbanístiques actuals a Ciutat Vella.

En termes generals, el col·loqui va girar entorn de dos grans eixos temàtics: les reformes interiors, en el seu context històric europeu i espanyol, i l'impacte social derivat de les modificacions de l'estructura urbana. La primera aportació va anar a càrrec de Joan Anton Sánchez de Juan, qui, des d'una perspectiva històrica, va comparar els processos de reforma urbana desenvolupats al llarg del segle XIX a tres ciutats mediterrànies: Barcelona, Marsella i Nàpols. Mitjançant aquestes reformes es van intentar solucionar els problemes de densificació i d'insalubritat inherents a les ciutats industrials. Totes aquestes intervencions es van basar en els estudis d'enginyers, metges i professionals higienistes preocupats en la millora de l'ambient urbà, així com en propostes urbanístiques que dissenyaven nous espais a l'interior de la ciutat. Gràcies al compromís dels poders públics en la materialització d'aquestes idees i propostes, es van millorar considerablement les condicions de vida de la població urbana. Un dels projectes més significatius de regeneració urbana va ser l'obertura de la Via Laietana a Barcelona, on, com en altres ciutats espanyoles i europees, l'expropiació forçosa va aparèixer com un mecanisme legal vàlid per agilitzar actuacions en el teixit urbà.

Seguint amb la línia anterior, l'arquitecte F. Xavier Monclús va descriure les visions urbanístiques predominants al llarg dels segles XIX i XX. En aquest sentit, va destacar l'interès de l'urbanisme per la monumentalització o «haussmanització» de la ciutat, pel seu embelliment i, finalment, per la reinvençió i tematització de llocs a l'interior de la ciutat i la creació de nous espais simbòlics.

Xavier Peiró va centrar la seva intervenció entorn de l'origen i el procés de construcció de la Via Laietana. Dissenyada per Ildefons Cerdà l'any 1859 i recuperada posteriorment pel Pla Baixeras, l'obertura i urbanització de la Via

Laietana en el centre històric de la ciutat va ser una operació intermitent i llarga, que va començar el 1908 i va finalitzar el 1958. L'objectiu principal de les obres va ser comunicar l'Eixample amb el port, centre de l'activitat comercial de la ciutat, així com crear una nova àrea d'inversió i de centralitat econòmica. Segons Manel Guàrdia i José Luis Oyón, les obres d'obertura de la Via Laietana van comportar una sèrie de canvis en l'estructura urbana del centre històric. Entre els anys trenta i setanta del segle XX, la Via Laietana va passar a ser una de les àrees més riques de la ciutat pel que fa al nombre d'activitats econòmiques i de residències establertes. La seva davallada va arribar a finals de la dècada dels setanta, amb el desplaçament del port comercial i la pèrdua de funcionalitat de l'estació de França.

Complementant l'exposició anterior, el geògraf Josep Olives va assenyalar els efectes que van acompanyar l'obertura de la Via Laietana. En primer lloc, i malgrat que va esdevenir una construcció moderna i funcional, la creació de la via va comportar l'expulsió d'un nombre elevat de població resident, així com la marginació i «proletarització» de tota una part de la ciutat antiga. Cal destacar que l'obertura de la Via Laietana va afectar prop de tres-cents edificis i un nombre molt difícil de calcular de famílies, aproximadament dues mil. En segon lloc, va comportar la desaparició i l'èxode de convents i, finalment, el sorgiment d'un moviment cultural interessat en la conservació del patrimoni urbà.

Joan Ganau va tractar la qüestió del patrimoni en relació amb l'obertura de la Via Laietana. Malgrat haver comportat la destrucció d'edificis i de bona part del teixit històric de la ciutat, el geògraf va valorar positivament el resultat de l'actuació, ja que, a més de permetre l'aparició d'una consciència conservacionista, les obres d'enderroc van suposar la incorporació de plantejaments urbanístics més respectuosos i van ser un element clau en el naixement del Barri Gòtic de Barcelona.

Alessandro Scarnato va definir el concepte de patrimoni com una construcció social i una categoria cultural que es modifica al llarg del temps en funció del context històric de l'època. Aquest arquitecte també va analitzar l'evolució de les lleis de protecció del patrimoni. Actualment aquestes lleis no només procuren mantenir el patrimoni tangible, els edificis o les trames urbanes històriques, sinó que a més intenten conservar la identitat i la cohesió social d'un lloc. En la mateixa línia, Jordi Rogent, arquitecte de l'Ajuntament de Barcelona, va parlar del conjunt patrimonial del Casc Antic i de la riquesa d'edificis de la Via Laietana. La presència d'edificis tan emblemàtics com Correus, la Casa Valentí Soler o la Casa dels Velers, entre d'altres, ha contribuït a incloure dins el catàleg de patrimoni el conjunt arquitectònic de la Via Laietana.

L'arquitecte Ferran Segarra va comparar els processos de reforma urbana desenvolupats a Europa i als Estats Units a partir de la dècada de 1950. La reconstrucció de les ciutats europees després de la Segona Guerra Mundial va com-

portar el manteniment de la complexitat del centre històric, mentre que les ciutats nord-americanes van viure un procés de buidament demogràfic i una concentració de la població als suburbis, així com la transformació del centre en un espai terciari i monofuncional.

Ricard Fayos va tractar els aspectes que ha d'incloure el planejament urbanístic abans de realitzar actuacions en el centre històric, com per exemple: determinar les àrees degradades o obsoletes i projectar una estructura urbana alternativa, substituir-ne o introduir-hi nous usos, i inserir-hi edificis de nova construcció respectant l'arquitectura existent però sense renunciar a la modernitat. Complementant aquesta darrera intervenció i des d'un punt de vista més tècnic, els arquitectes Antoni Paricio i Ramón Graus van fer referència a les innovacions arquitectòniques i als canvis en els materials de construcció que van tenir lloc a les noves edificacions de la Via Laietana.

A la taula rodona celebrada el segon dia al centre cívic Pati Llimona hi va haver la participació d'especialistes del món de l'arquitectura (Manel Ribas Piera, Pere Cabrera, Manel Torres) i de la geografia (Mercè Tatjer). Les intervencions van girar entorn del procés de renovació de Ciutat Vella, dels seus problemes i de les seves perspectives de futur. La qualitat de les intervencions va donar peu a un debat crític i enriquidor que va permetre fer un balanç de les darreres actuacions urbanístiques. Les obres de la Rambla del Raval i de l'antic indret del Mercat de Santa Caterina van ser les més comentades i discutides.